
DELIBERATIVE DEMOCRACY IN ROMANIA

Vasile Pleșca, Scientific Researcher III, PhD, Romanian Academy, Iași Branch

Abstract: Democracy is the defining term of the human society at the beginning of the third millennium. Its victory over different totalitarian systems of the XXth century put it in an ungrateful and paradoxical situation in the same time. It is a paradoxical situation because its success brought to it, in the same time, a major dilution of its „strong” meanings. It is an unfortunate situation because the same success made it the only political goal at the level of the entire human society, every local failure affecting its integrator message. Because of this, any discussion about democracy must start from the moment when we begin to understand what it really means and we manage to know exactly what we expect from it. The above considerations are more valid when we talk about the Romanian democracy. In the last decades, it had a sinuous way and this sinuosity derives not only from the lack of structural basis of a democratic political system in Romania, but it is especially the result of lack of viable mechanisms of controlling the political power by citizens. This study tries to identify some possibilities of deliberative democracy in Romania.

Keywords: deliberative democracy, rights, Romania, consolidation of democracy, rule of law, classical liberalism.

Problema

O democrație poate muri foarte repede. Dacă fundamentele ei sunt șubrede, dacă lipsește o tradiție democratică serioasă, dacă există alte valori dominante în societate decât cele legate de cultura politică a democrației – și putem enumera n alte condiții ușor de îndeplinit și în același timp suficiente pentru moartea democrației –, este foarte ușor ca drumul unui regim democratic să fie frânt. Și asta se întâmplă și prin metode, cel puțin parțial și contextual – democratice. Germania începutului anilor 30 ai secolului trecut, parțial România anului 1947 și Ungaria prezentului sunt tot atâtea exemple ce confirmă adevărul simplu al afirmațiilor de mai sus. Este un lucru consemnat de nenumărate ori. Huntington este unul dintre cercetătorii fenomenului democratic ce pun punctul pe i:

Este probabil ca amenințările la adresa democrațiilor din al treilea val să nu vină din partea generalilor și revoluționarilor care nu simt pentru democrație altceva decât dispreț, ci mai degrabă din partea celor implicați în procesul democratic. Aceștia sunt lideri politici și grupări politice care câștigă alegerile, preiau puterea, iar apoi manipulează mecanismele democrației pentru a o afecta sau chiar distruge. În cazul democrațiilor din al treilea val, problema nu este răsturnarea regimurilor democratice, ci eroziunea lor, adică slăbirea intermitentă sau treptată a democrației de către cei care câștigă alegerile.¹

Faptul că propozițiile de mai sus sunt de o banalitate total neacademică trebuie să ne sperie încă și mai mult, pentru că țin de evidență, nu doar de oarecare subtilități ale minții. Însă, în fața unor realități atât de fruste, trebuie să decelăm cu spirit critic evoluția spiritului democratic de la început de mileniu 3, cu atât mai mult cu cât trăim într-o țară ce încă are probleme majore în a-și găsi drumul spre o guvernare cu adevărat democratică.

---

¹ Samuel Huntington, „Democrație pe termen lung,” în Larry Diamond (coord.), *Cum se consolidează democrația*, traducere de Magda și Aurelian Muntean (Iași: Polirom, 2004), 45.

Ultimii ani au cunoscut o evoluție interesantă. Foarte multe țări au cunoscut fiorii încercării de a fi democrate, fie pe cont propriu, fie ajutate din exterior. Înlăturarea de la putere a unor dictatori ai căror mandat părea a se întinde la nesfârșit, „Primăvara arabă”, „Euromaidanul” și multe alte evenimente au creat impresia că există un nou val al democratizării. Nimic mai greșit. Fenomenul este exact invers. Iar acest lucru se întâmplă de atâția ani, astfel încât nu e de mirare că *The Economist* nu ezită să-și intituleze ultimul raport asupra democrației, „Democracy Index 2013”, pur și simplu, „Democrația în uitare.”² Sunt enorm de multe cauze ale acestei evoluții și nu este scopul acestui studiu de a le atinge pe toate. Dar una dintre cele mai importante cauze trebuie subliniată: distanța mare dintre ceea ce este și ceea ce ar trebui să fie democrația face ca funcționarea ei, nu doar în societatea românească – ci și în cele mai dezvoltate și mai vechi democrații ale lumii –, să cunoască rateuri majore. Există multe explicații ale acestor rateuri. Una dintre ele ar fi aceea că vechiul ideal al „puterii poporului” s-a dovedit a fi o minciună („a vorbi despre puterea poporului e foarte periculos pentru că fiecare dintre cei care compun poporul știe că nu poruncește și de aceea are impresia că democrația este o escrocherie”³). Dintr-un alt punct de vedere însă, unul complementar, tocmai încercarea de a înțelege democrația ca „putere” a cuiva este marele defect al acestui sistem.⁴ Prin abordarea democrației ca un discurs despre felul în care se câștigă și se păstrează puterea,⁵ aceasta nu e văzută decât ca un sistem politic ca oricare altul, unul în care cineva deține puterea asupra altcuiva, diferența nefiind decât cantitativă față de o oligarhie de orice fel: majoritatea își exercită puterea asupra minorității.⁶

O soluție generală

În același timp, tot ceea ce am spus mai sus și încă multe altele au făcut ca aceeași ani ai începutului de mileniu 3 să aducă transformări profunde în percepția fenomenului democratic de către mediul academic occidental. Dacă nota dominantă a discursului politic în democrație este cel despre câștigarea și menținerea puterii politice, identic cu discursul din orice alt model politic, contrareacția a produs un model care transferă interesul asupra capacității cetățeanului simplu de a-și rezolva problemele inerente traiului într-o societate (democratică), identificând ca finalitate a demersului democratic participarea cetățenilor în rezolvarea problemelor societății.

„The essence of democracy itself is now widely taken to be deliberation, as opposed to voting, interest aggregation, constitutional rights, or even self-government. The deliberative turn represents a renewed concern with the authenticity of democracy: the degree to which democratic control is substantive rather than symbolic, and engaged by competent citizens.”⁷

² http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0814.

³ Karl Raymund Popper, *Lecția acestui secol* (București: Nemira, 1998), 76-7.

⁴ „Este foarte regretabil că acest cuvânt, democrație, a ajuns indisolubil legat de concepția puterii nelimitate a majorității în chestiuni particulare.” Friedrich A. Hayek, „Confuzia de limbaj în gândirea politică”, în Adrian Paul Iliescu (coord.), *Filosofia socială a lui F.A. Hayek* (Iași: Polirom, 2001), 23.

⁵ „Democrația este acel aranjament instituțional pentru a ajunge la deciziile politice, prin care indivizii dobândesc puterea de a decide prin mijloacele luptei competitive în scopul de a câștiga votul populației”, Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* (New York: Harper&Row, 1943), 263.

⁶ „Politica e definită prin folosirea, în condiții caracterizate de constrângeri, a puterii sociale, iar studiul politicii vizează natura și sursa acelor constrângeri, precum și tehnicile de utilizare a puterii sociale, în limitele respectivelor constrângeri” Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann, „Political Science: The Discipline,” în *New Handbook of Political Science* (Oxford: Oxford University Press, 1996): 7.

⁷ John S. Dryzek, *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 1.

Preocuparea aceasta pentru „autenticitatea” democrației înseamnă, de fapt, o reevaluare a felului în care reprezentativitatea, rezultată în urma unor procese electorale, definește democrația contemporană.

Succesul din ultimele decenii al acestei teorii se datorează faptului că deliberarea este una dintre cele mai promițătoare valori ale teoriei democratice contemporane⁸, și, din această cauză, una dintre cele mai atractive. Iar atractivitatea provine și din faptul că deliberarea exclude multe din lucrurile indezirabile dintr-o democrație, cum ar fi, de exemplu, elitismul, și apărarea valorilor oamenilor obișnuiți. Pentru că este luată în seamă fiecare opinie și pentru că fiecare dintre indivizi poate participa la deciziile politice care îl interesează, modelul deliberativ al democrației privilegiază dezvoltarea simțului civic, participarea și autonomia individului⁹. Un alt lucru foarte important este acela că deliberarea exclude din spațiul democratic iraționalitatea. Astfel, manifestându-și încrederea în argumentele raționale, teoreticienii democrației deliberative văd discursul politic întocmai ca un discurs științific, în care ipotezele, argumentele și concluziile urmăresc aceleași linii directoare, ale raționalității, clarității și coerenței. Mai mult decât atât, deliberarea îmbunătățește soliditatea argumentativă a convingerilor politice.

Definitorie pentru acest model nu mai e lupta între partide și concepții diferite, ci din contră, atenția pentru opinia celuilalt, cultivarea unui model de gândire deosebit, bazat pe deschiderea către o gamă largă de argumente, întemeiat pe un proces rațional de cântărire a datelor existente, astfel încât, la final, decizia politică să fie luată având ca finalitate găsirea unor condiții echitabile ale cooperării sociale („fair terms of social cooperation”¹⁰) și nu doar interesul partidei câștigătoare.¹¹

Nu doar atât însă. Modelul deliberativ aduce în spațiul public teme de analiză noi, ajutând la clarificarea și dezamorsarea conflictelor de ordin moral, atât de frecvente în societățile multiculturale contemporane, încurajează cetățenii simpli să ia decizii și să-și asume responsabilitatea acestora și, în comparație cu alte politici, crește șansele unui management corect,¹² dar, mai ales, îmbunătățește calitatea actului legislativ sub presiunea unui electorat informat și interesat.¹³

Ceea ce îi lipsește însă acestui model este fezabilitatea, mai ales, într-o țară ca România, acolo unde nivelul culturii politice, ca și cel al participării politice, este la o cotă comparabilă cu a țărilor subsahariene, în condițiile unei istorii recente ce nu a favorizat niciodată implicarea politică. La modul general, această problemă o ridică, în termeni foarte direcți, Daniel Bell:

„The most influential political philosophers today divide their work into two tasks. The first task is to present and rigorously defend morally desirable political principles, and the second is to think about how to implement them. Quite often, the first task proves to be overwhelming, and it is left to others to think about feasibility. The problem, of course, is that

⁸ Jose Luis Marti, „The Epistemic Conception of Deliberative Democracy Defended. Reasons, Rightness and Equal Political Autonomy”, in *Deliberative Democracy and its Discontents*, ed. Samantha Besson and Jose Luis Marti (Asghate Publishing Limited, 2006), 27-56.

⁹ „The conception consists of three principles: reciprocity, publicity, and accountability; that regulate the process of politics, and three others: basic liberty, basic opportunity, and fair opportunity – that govern the content of policies.”, Amy Gutman, Dennis Thompson, *Democracy and Disagreement* (Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997), 12.

¹⁰ Gutman, Thompson, *Democracy*, 79.

¹¹ Michael Walzer, „Deliberation, and what Else?”, in *Deliberative Politics. Essays on Democracy and Disagreement*, ed. Stephen Macedo (Oxford: Oxford University Press, 1999), 58.

¹² Gutman, Thompson, *Democracy*, 41-3.

¹³ Thomas Christiano, „The Significance of Public Deliberation”, in *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*, ed. James Bohman and William Rehg (Cambridge: The MIT Press, 1997), 244.

the political principles often prove to be useless or counterproductive in practice, which undermines the first task. One might have thought that the political principles themselves should be assessed partly by the extent to which they can be usefully implemented in practice, but philosophical purists seem to worry about the possible implication that there may not be one unique, universally applicable, and eternally valid set of political principles”¹⁴.

O soluție particulară

Ideea de bază din spatele deliberării democratice este, în fapt, aceea că este necesar, în condițiile existenței unui corp cetățenesc cu un nivel ridicat de cultură politică participativă, un exercițiu de remodelare a puterii politice, mai exact de disipare a ei la nivelul fiecărui cetățean. Paradoxul acestei necesități e acela că, dintr-un model critic la adresa vechii structuri a democrației liberale (reprezentativitate, constituționalism, cicluri electorale etc.), democrația deliberativă poate fi văzută ca o împlinire a idealului liberal aflat la baza modelului democratic contemporan: individul înaintea statului și în general înaintea oricărei structuri sociale supraindividuale. Aceasta nu face decât să ne reamintească faptul că democrația este, totuși, un regim în care „puterea asupra oficialităților este împărtășită... pe scară largă printr-un nivel destul de înalt de control exercitat de cetățeanul obișnuit asupra conducătorilor săi.”¹⁵

Am folosit expresia „existența unui corp cetățenesc cu un nivel ridicat de cultură politică participativă”. Evident, în România nu avem așa ceva. Aceasta face să fie cu adevărat dificil să vorbim de posibilitatea unui model deliberativ în România, atâta vreme cât lipsesc multe din însăși bazele eșafodajului democratic pe modelul clasic, liberalo-occidental. Soluții însă există, iar aici se va pune în discuție pasul zero în procesul consolidării democratice din România.

Modelul deliberativ al democrației implică participarea la un nivel înalt. Cea mai importantă modalitate de participare în modelul liberal este votul liber în cadrul proceselor electorale corecte. În continuarea celor spuse de Dahl mai sus, putem concluziona că corectitudinea votului atrage puterea acestuia de a sancționa puterea politică.

În România însă, percepția că votul nu contează, în exercițiul puterii, este foarte ridicat. O puternică și vocală grupare a clamat acest lucru și în timpul alegerilor pentru Parlamentul European din mai 2014, iar adevărul simplu e că alegerile au adus, de fiecare dată, schimbarea puterii politice, dar patru ani de abuz politic și de incompetență este o perioadă pe care România nu și-o permite. Mai grav, nimic nu garantează că noua putere nu va abuza în funcție și nu-și va dovedi incompetența încă patru ani. De fapt, chiar așa s-a întâmplat. Cu alte cuvinte, atâta vreme cât mecanismele normale de reglaj nu devin viabile, trebuie inventate altele. Iar o variantă din cele mai simple stă în cointeresarea cetățenilor. Un ciclu de putere de patru ani nu asigură apărare împotriva abuzului de putere și a incompetenței. Un anumit grup politic care dispune de patru ani de putere nu este interesat nici de respect față de cetățean și de drepturile sale și nici de un minimum de competență și legalitate pentru actele sale politice. Mai mult, acest grup știe că va reveni la putere după patru ani pentru că știe că și opoziții săi sunt marcați de aceleași defecte, gândesc la fel și acționează în consecință. Cu alte cuvinte, prezentul ciclu electoral e unul ce favorizează doar păstrarea nivelului retoric al democrației, și doar a unui nivel minim de competență.

Soluția imediată, bazată pe realitatea că cetățeanul român e total nerelevant în ecuația democrației românești, stă într-o minimă complicare a procesului electoral. Iar această soluție vine în contradicție cu trendul impus atât în clasa politică, cât și la nivelul unor analiști

¹⁴ Daniel A. Bell, „Democratic Deliberation: The Problem of Implementation”, in *Deliberative Politics. Essays on Democracy and Disagreement*, ed. Stephen Macedo (Oxford: Oxford University Press, 1999), 70.

¹⁵ Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1963), 73.

importanți,¹⁶ acela de a reduce numărul proceselor electorale. În contrapondere la tendința actuală, trebuie propus un model care să reducă, în mod real, nivelul puterii politice. Astfel, fiecare palier al puterii trebuie ales în alt moment, iar fiecare mandat trebuie să aibă o lungime diferită față de alte mandate. Cu titlul de propunere, putem avea următorul tablou:

- Președintele țării ales o dată la 5 ani, maximum două mandate posibile
- Mandatul unui senator durează șase ani (alegerile au loc în anii pari). La fiecare doi ani, o treime dintre senatori își pun scaunele în joc. Votul este uninominal. Prerogativele senatorilor se reduc la adoptarea bugetului, afaceri externe și rezolvarea la nivel central a problemelor din circumscripții.
- Mandatul unui deputat durează patru ani (alegerile au loc în anii impari). La fiecare doi ani, jumătate dintre deputați sunt aleși. Votul este proporțional
- Mandatul unui primar este de patru ani (alegerile au loc în anii pari).
- Mandatul unui consilier județean durează cinci ani (alegerile nu trebuie să fie în același an cu cele prezidențiale).
- Mandatul unui consilier local durează trei ani.

În pofida unor neajunsuri evidente (singurul de neevitat fiind, totuși, legat de creșterea cheltuielilor organizatorice), consecințele pozitive sunt mult mai importante. Astfel devine foarte dificil pentru o anumită grupare politică să păstreze puterea pe toate palierele și foarte ușor să o piardă. Clivajul între putere și opoziție devine mai slab, oricare dintre cele două forțe deținând anumite pârghii ale puterii, dar lipsindu-i altele. Presiunea cetățeanului asupra omului politic devine de luat în seamă. Deloc paradoxal, foarte repede, tarele sistemului electoral românesc, legate, în primul rând, de mita electorală și de migrația electorală, dispar. În condițiile în care puterea e atât de fragmentată și e mai ușor să pierzi puterea decât să o câștigi, mita electorală devine o alegere neinspirată din punctul de vedere al raportului cost-beneficii. Aceeași problemă rezolvă și migrația: nu va mai fi rentabil să tradezi în favoarea partidului aflat la putere pentru că acea putere va dura prea puțin dacă e construită pe clientelism politic. Iar marea consecință, decurgând din toate cele spuse mai sus, e aceea că se creionează tabloul ce permite luarea în serios a competenței ca factor decisiv în politicile de cadre ale partidelor.

Acesta e cadrul în care deliberarea va începe să câștige ca importanță în decizia politică, pentru că cetățeanul va observa lucrul evident: alegerea sa politică are consecințe, iar cadrul politic îi va va permite din ce în ce mai mult să se exprime. Altfel spus, modelul deliberativ capătă sens tocmai în măsura în care reușește să împlinească limitele democrației liberale, încurajând participarea și coeziunea socială. Orice modalitate prin care participarea politică evoluează în România va fi un exercițiu al consolidării democratice, iar acest exercițiu al decalajului electoral va crea cetățeni conștienți de propria putere.

Referințe democratice

*** *New Handbook of Political Science*, Oxford, Oxford University Press, 1996
 Samantha Besson, Jose Luis Marti (eds.) *Deliberative Democracy and its Discontents*, Asghate Publishing Limited, 2006.

¹⁶ În opinia SAR, unul dintre pericolele majore la adresa democrației românești în viitorul apropiat este tocmai numărul mare de alegeri din anii următori: „sistemul politic românesc a demonstrat că este incapabil să se adapteze unui sistem de alegeri frecvente și continue. Cu genul de resursă umană de care dispun în momentul de față, partidele noastre nu pot să facă simultan și luptă electorală și guvernare rezonabilă, optând pentru una din ele, de regulă prima.” http://www.sar.org.ro/files/383_Policy%20memo41.pdf, p. 3. Deși observația e corectă, calea dezirabilă nu e de a reduce numărul de alegeri pentru a adapta sistemul democratic la capacitățile partidelor românești, ci exact invers: partidele românești trebuie să îndeplinească exigențele proceselor democratice.

James Bohman și William Rehg (eds.) *Deliberative Democracy. Essays on Reason and Politics*, Cambridge: The MIT Press, 1997.

Robert A. Dahl, *Modern Political Analysis*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, 1963

Larry Diamond (coord.), *Cum se consolidează democrația*, traducere de Magda și Aurelian Muntean, Iași, Polirom, 2004.

Amy Gutman, Dennis Thompson, *Democracy and Disagreement*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press, 1997.

Adrian Paul Iliescu, (coord.), *Filosofia socială a lui F.A. Hayek*, Iași, Polirom, 2001.

Stephen Macedo (ed.), *Deliberative Politics. Essays on Democracy and Disagreement*, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Karl Raymund Popper, *Lecția acestui secol*, București. Nemira, 1998.

Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, New York. Harper&Row, 1943.

http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Democracy0814

http://www.sar.org.ro/files/383_Policy%20memo41.pdf